

N:o 8.

Ank. till Riksd. Kansli den 19 April 1872, kl. 1 e. m.

*Första Kammarens Tillfälliga Utskotts N:o 1 Betänkande N:o 7,
rörande Herr Pehr Nilssons motion N:o 446, om rättighet
för landstingen att uppsätta förslag för förordnandet af
folkskoleinspektörer inom de särskilda länen.*

Sedan Herr *Pehr Nilsson* från Christianstads län uti en inom Andra Kam-
maren väckt motion yttrat, att frukterna af inspektörernes verksamhet på de sednare
åren ej blifvit större, oaktadt deras antal ökats, att det förekommit honom betänkligt,
att i vissa stift förordnas ända till sju inspektörer, enär derigenom all enhet i an-
ordningar och föreskrifter brytes, att inspektörer förordnas, som äro bosatte utom det
län, der de skola utöfva inspektion, ja till och med långt aflägsse från inspektions-
området, eller någon gång valts bland sådana personer, som för sjuklighet åtnjutit
tjenstledighet från sin egentliga tjänstebefattning, att förslag på tjenliga inspektörer af
ecklesiastikministern infordras från biskopar eller domkapitlen, och att i följd häraf
ecklesiastike tjänstemän förordnas, hvarigenom folkskoleinspektionen fått ecklesiastik
natur och fortfarande främjar ecklesiastika ändamål, att der pastor såsom själfskrifven
ordförande missbrukar sin makt, det deremot vore väl behöfligt att ega appell till en
opartisk inspektör eller en sådan som icke vore pastors embetsbroder, helst man
eljest hade skäl att frukta, ätt religionsundervisningen bedrefves på ett sätt, som un-
danträngde undervisningen i borgerliga ämnen; — och motionären, som ej kunnat
hoppas någon förbättring i dessa förhållanden, så länge inspektörernes tillsättning för-

sigginge på det hittills öfliga viset, med anledning deraf hemställt: att det måtte uppdragas åt landstinget i hvarje län att föreslå tre för insigter, redbarhet och intresse för folkskolan välkände män, boende inom länet, och att chefen för ecklesiadepartementet skulle för högst fem år förordna en, eller, om behofvet i de större länen sådant påkallade, två af desse att utöfva inspektionen i alla inom länet varande folkskolor samt derom årligen afgifva berättelse till landstinget och vid inspektionens slut till ecklesiastikministern — har, enligt första Kammaren delgifvet och till Utskottet remitteradt protokollsutdrag af den 9 nästgångne Mars, Andra Kammaren för sin del beslutat, det skulle Riksdagen i underdånig skrifvelse anhålla, att, för tillsättningen af folkskoleinspektörer, Kongl. Maj:t täcktes från landstingen infordra förslag, samt att folkskoleinspektörerna måtte åläggas att till landstingen inlemna årsberättelse.

Af Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 3 inhemtas, huruledes samma Utskott uttalat den meningen, att de skäl, som motionären för sin hemställan hemtat från olägenheten af skolinspektörers sjuklighet eller hemvist utom inspektionsdistriktet, varit beroende endast af tillfälligheter och således egt en blott öfvergående betydelse, att inspektörernes stora antal inom vissa stift antagligen betingats antingen af stiftens stora omfång i glesare bebodda trakter eller af skolornas talrikhet i de tätare befolkade, hvika omständigheter gjort det omöjligt att utöfva en verksam inspektion medelst en eller två personer, att orsaken dertill att de fleste inspektörerna varit och äro ecklesiastike tjenstemän antagligen varit att söka deri, att en större kännedom om folkundervisningen, folkskolans verksamhet och behof ansetts finnas hos denna klass af medborgare än hos andra som egnat sig åt för folkskolan mera främmande sysselsättningar; att om, såsom motionären påstår, inspektionen någonstädes »gått ut på att främja ecklesiastika ändamål», detta påstående, hvars befogenhet varit obestyrkt, och om hvars betydelse det valda uttrycket icke lemnat Utskottet någon upplysning, väl finge antagas afse blott något tillfälligt missbruk, som haft sin grund hvarken i institutionens idé eller den för inspektionen gällande instruktionen, hvadan Andra Kammarens Utskott, under åberopande derjemte af Rikets Ständers underdåniga skrifvelse den 26 Oktober 1860, med underrättelse om Riksdagens bifall till Kongl. Maj:ts proposition om inrättandet af en ordnad folkskole-inspektion, deruti intet förbehåll gjorts rörande inspektörers tillsättning, ansett motionen icke böra till någon åtgärd föranleda; hvaremot fyra reservanter med åsidosättande eller underkännande af öfriga i motionen framställda motiver och närmare bestämmelser, endast fäst sig vid hvad de förmenat vara motionens hufvudsyfte, nemligen att för folkskoleväsendet väcka en mera utbredd pligtkänsla och verksamhet, än hvad för närvarande vore förhållandet, och på den grund hufvudsakligen att landstingen efter motionärens förslag skulle blifva »nödsakade» att åt folkskoleväsendet egna större uppmärksamhet och derigenom komma att bereda detsamma

nättre vård och rikligare bidrag, förordat motionen till den obestämdare form, som i Andra Kammarens anförda beslut blifvit antagen.

Vid öfvervägande af hvad sålunda förekommit har Första Kammarens Utskott, som stadnat i samma slutomdöme som det öfvermålade Utskottet inom den Andra Kammaren, ansett sig kunna inskränka sitt yttrande till att rörande motionärens anmärkningar endast erinra derom, att för den erforderliga enheten emellan de särskilda folkskoleinspektörernas anordningar blifvit sörjdt medelst för alla gifven gemensam instruktion och hållna inspektörmöten, att det väl ligger i protestantismens »eklesiastiska natur» att främja, men ej att förhindra den rent borgerliga bildningen, hvarom sjelfva landstingen bära vittne, som ej underlåtit att taga de ecklesiastiske tjänstemännen till hjälp i råd och handling, der något gjorts för folkbildningens främjande, att der ändock religionsundervisning drifvits på bekostnad af den borgerliga, detta haft sin tillräckliga förklaring dels uti den obenägenhet föräldrarne hittills visat att på annat vilkor hålla sina barn i skolan — ett missförhållande som likväl i vårt land ansetts bära rättas endast på öfvertygelsens väg — dels ock uti den äldre folkskole-seminarii-institutionens bristfälliga lärarebildning.

Hvad vidare angår reservanternas särskildt framhållna skäl, så erkänner Utskottet visserligen villigt vigten deraf, att en allt allmännare uppmärksamhet beredes åt vårt folkskoleväsende, och att särskildt landstingen deråt egna sin omvårdnad. Men Utskottet har deraf icke kunnat föränledas att tro, att det skulle vara lämpligt eller rådligt att på det här föreslagna sättet försöka att intressera landstingen för folkskolans sak. Ty, utom det att betänkligheter kunna hysas rörande verkan af det tryck på landstingens handlingsfrihet, som reservanterna i förevarande fall sagt sig åsyfta, synes den vid remissen i Första Kammaren gjorda anmärkningen, att landstingen såsom en kommunalt representativ institution ej bör eller får indragas på statens och dess embetsverks område, på ett afgörande sätt tala emot hvad här föreslagits.

Å andra sidan har Utskottet icke heller kunnat finna det väl betänkt, att statsmyndigheten uti utöfningen af sin inspektion öfver de lokala korporationernas tillgöranden för folkbildningen bundes vid deras intressen på ett sådant sätt, att den kunde i mer eller mindre mån blifva förhindrad från att behöfligen kontrollera dessa samt att erforderligt tillgodose eller bevaka sitt stora eller hela folkets intresse. Denna tanke synes också, hvad Andra Kammarens Utskott redan framhållit, hafva varit den ledande uti Rikets Ständers öfvermålade underdåniga skrifvelse rörande inrättandet af ifrågavarande folkskoleinspektion, i det de deruti i underdånighet afhållit sig från allt meddelande af någon instruktion för Kongl. Maj:t angående inspektörers förordnande eller deras berättelsers afgifvande.

Och då nu ovedersägligen Kongl. Maj:t, med bibehållandet af statens rätt till full handlingsfrihet uti förevarande hänseende, bäst är i tillfälle att vid folkskoleinspektörers utseende inhemta erforderliga upplysningar om de behöfliga personerna

från hvad håll som helst, der de säkrast och lämpligast kunna meddelas, hvarigenom äfven de landsting, som kunna eller vilja stå till tjänst, efter hvad ock känt är, icke heller behöfva förbises, så anser sig Utskottet så väl häraf, som af hvad ofvan anförts böra i landstingens ej mindre än i statens och folkbildningens välförstådda intresse,

vördsamt *afstyrka Första Kammaren att biträda Andra Kammarens beslut.*

Stockholm den 16 April 1872.

På Utskottets vägnar:

N. S. v. Koch.

R e s e r v a t i o n :

af Herr *von Koch*: »Ense med Utskottets öfrige ledamöter i afseende å slutet har jag en afvikande mening endast angående det sätt, på hvilket de fyra reservanternas yttrande blifvit refereradt och motiveringen för beslutet.

Jag har således ansett, att betänkandet ifrån orden: »icke böra till någon åtgärd föranleda», bort erhålla följande lydelse:

Fyra reservanter inom Utskottet hafva tillstyrkt Andra Kammaren att fatta dess här ofvan upptagna beslut, hufvudsakligen af följande skäl: att motionens riktiga hufvudsyfte vore att för folkskoleväsendet väcka en allmännare, mera utbredd pligtkänsla, än hvad för närvarande är förhållandet: att detta hufvudsyfte ansåges uttryckt i den del af motionen som afser, att från landstingen måtte infordras underdånigt förslag för tillsättning af folkskoleinspektörer, samt att dessa sednare skulle åläggas att till landstingen inlemna årsberättelse: att härigenom erhöles en mäktig häfstång att lyfta och utveckla folkskoleväsendet: att undervisningen år efter år gått framåt, och att folkskolan står på en relativt god ståndpunkt, men detta dock icke borde berättiga till något slags stillastående vid för handen varande anordningar. Folkets upplysning och daning till nyttiga medlemmar af samhället är ett mål, för

hvars ernående alltid skall finnas mycket att göra, och här, såsom vid alla stora arbeten, ökas krafterna medelst nya redskap och mångas samverkan. Derigenom att landstingen erhöle ifrågavarande uppdrag, blefve dessa inflytelserika korporationer nödsakade att åt folkskoleväsendet egna större uppmärksamhet, än hvad i allmänhet nu är fallet. Den ökade uppmärksamheten kunde ej undgå att framkalla ett varmare intresse, och intresset skulle snart medföra bättre vård och rikligare bidrag. Den föreslagna åtgärden vore för öfrigt i öfverensstämmelse med § 2 i förordningen om landsting, enligt hvilken paragraf det tillkommer landstingen att "rådslå och besluta" äfven om undervisningen i länet.

Inspektörernes årsberättelse blefve för landstingen af värde. Genom dessa meddelanden finge landstingen den säkraste kännedom om skolornas verkliga brister och behof, om de svårigheter som lägga hinder för skolgången, huru många barn som försumma densamma, samt anledningen dertill m. m. Endast den sakkunnige och praktiske skolinspektören kan härom lemna tillförlitliga upplysningar, förutan hvilka landstingen icke kunna, såsom sig bör, fullgöra hvad nyssnämnda förordning dem ålägger.

Man kan anmärka, att landstingen icke ega den personalkännedom, som fordras för att uppsätta förslag till folkskoleinspektörer; att intet hindrar landstingen att förordna egna inspektörer; samt att distriktindelningen länsvis skulle medföra stora svårigheter.

Vi kunna icke fästa mycken vikt vid dessa anmärkningar.

Hvad beträffar landstingens brist på personalkännedom, så är denna misstro på det mest lysande sätt vederlagd af de landsting, som under sednare åren valt sina egna inspektörer.

Visserligen står det landstingen öppet att förordna egna inspektörer jemte statens; men oafsedt att denna dubbla uppsättning af tjänstemän är i ekonomiskt hänseende en förlust, medför den, såsom erfarenheten visat, icke alltid önsklig enhet och samverkan.

Olägenheten af inspektionsdistriktens indelning länsvis blefve blott, att, i mån af olikheten mellan stifts- och länsindelningen, några inspektörer finge beröring med tvänne stift i stället för ett. Detta ökade besvär är knappast nämnvärdt, jemfördt med fördelen af ett allmännare intresse för folkskoleväsendet.

Efter öfvervägande af hvad här ofvan upptagits, jemte hvad vid remissen af ärendet i Första Kammaren blifvit anfördt, får Utskottet nu afgifva sitt utlåtande.

Det är sannt, att förordningen af den 21 Mars 1862 bland annat innefattar i 2 §, att landsting "tillkommer att rådslå och besluta om länets allmänna angelägenheter, hvilka afse anstalter för undervisning." — Det torde ock

vara sannt, att man icke allenast för beredande af nödig minskning och förenkling af de ärenden, hvilka nu äro hopade uti statsdepartementen, utan ock för att gifva något mera lyftning och lif åt landstingsinstitutionen, än den åtminstone på en del ställen hittills erhållit, borde till landstingen öfverflytta från de högsta centrala myndigheterna, Konung och Riksdag, åtskilliga bestyr, särdeles sådana der särskilda lokaler eller andra egendomliga förhållanden göra önskligt, att derå fästes nödigt och behörigt afseende utaf med dessa förhållanden i hvarje ort fullt förtrogna personer.

Den allmänna, primära, obligationela undervisningen måste ännu på många ställen å landet ordnas med hänsyn härå. Den del häraf, som icke kan lemnas ensamt åt den mindre kommunen, socknen, och af dess medel bestridas, eller der samverkan af ett större antal kommuner är nödig eller lämplig, exempelvis för befordrande och utvidgande af den högst önskvärda undervisningen i handaslöjder, tror Utskottet lämpligen kunde öfverlätas åt landstingen, dock endast efter hvad och i den mån dessa redan genom vidtagna åtgärder, uppoffring af ledamöters eller delegerades tid eller nödiga penningbidrag, visat sig för folkbildningen ega ett upplyst, verkligt och fruktbarande nit. Men Utskottet hyser likväl derjemte den åsigt, att staten icke bör i ringaste mån efterskänka rätt till den *högsta kontrollen* deröfver, att statsmakternas beslut angående folkbildningen, dess befordrande och oafbrutna framåtgående allestädes vederbörligen verkställas. Att sådan kontroll, såsom nu, utöfvas utaf den departementschef, som inför Konungen föredrager öfriga ärenden angående undervisningen, finner Utskottet fullt riktigt och redan hafva visat på många ställen välgörande följder. Denne departementschef, hvilken, likasom hvar och en af de öfriga, bör i främsta rummet erhålla hedern, men ock i hela sin vidd bära det konstitutionela och moraliska ansvaret äfven för det sätt, hvarpå befattningarne skötas utaf de af Konungen, på hans tillstyrkanden, eller de af honom sjelf tillsatte underordnade embets- och tjenstemän, anser Utskottet icke vid väljande af personer böra så bindas af former eller dem underlydande, än mindre utaf andra af dem oberoende myndigheters *förslag*, att sådant kan lända till ursäkt för ett illa gjordt val eller till delande af det ansvar, som jemte den *i detta afseende* nödvändiga stora makt hvarje förvaltningschef i ett väl ordnad, lagbundet samhälle ovilkorligen måste ega.

I öfverensstämmelse härmed finner Utskottet, som anser departementschefen böra såsom hittills vara lika obetaget att hos biskop eller domkapitel, som hos landsting eller hvar helst han finner lämpligt söka nödiga upplysningar vid val af person,

sig icke kunna tillstyrka Första Kammaren att biträda med Kammarens beslut angående infordrande af förslag från landstingen för skolinspektörers tillsättande.

Aflåtande af underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t endast på det att utaf folkskole-inspektörernes årsberättelser måtte blifva aflemnade exemplar eller afskrifter till landstingen förmenar Utskottet, särdeles med afseende å de tillmötesgående yttranden i denna fråga Herr Departementschefen i Kamrarne afgifvit, icke för utverkande af föreskrifter derom vara behöfligt, hvadan Utskottet vördsamt hemställer :

att Första Kammaren icke måtte bifalla någondera af de förslag, ofvannämnda af Medkammaren fattade beslut innefattar.»

Häri instämmer Friherre *Carl Raab.*